

УДК 82.0=811.111

**PARADOXES OF G.B. SHAW AND G.K. CHESTERTON
AS A MEANS OF SOCIAL VICE EXPOSURE
ПАРАДОКСИ ДЖ.Б. ШОУ ТА Г.К. ЧЕСТЕРТОНА
ЯК ЗАСІБ ВИКРИТТЯ ВАД СУСПІЛЬСТВА**

Kabina Ju.G. / Кабіна Ю.Г.

assistant professor / викладач

ORCID : 0000-0002-5448-0201

Educational and Research Institute of Foreign Languages,

Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

Навчально-науковий інститут іноземних мов,

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

Анотація. У статті розглянуто особливості застосування прийому художнього парадоксу у британській літературі початку ХХ століття. Опозиційні погляди митців цієї доби на кризу вікторіанського світогляду і моралі знайшли вираження у парадоксі, який став засобом відображення пороків тогочасного суспільства і методом осмислення й нищівної критики суспільних явищ. Творчості Дж.Б. Шоу з його фокусом на поєднання натуралістичного зображення дійсності з певною часткою естетизму та Г.К. Честертонна із його філософсько-теологічними поглядами на загальнолюдські проблеми характерне використання парадоксів. У статті проаналізовано функціональні особливості цього прийому та специфіку парадоксів у творах цих письменників.

Ключові слова: парадокс, докса, антитеза, риторичний парадокс, метафізичний парадокс, вікторіанство

Вступ. Кінець ХІХ – початок ХХ століття у Великобританії ознаменований кризою світоглядних засад тогочасного суспільства, що знайшло відлуння у творчості багатьох митців. Поява таких літературних напрямів, як естетизм та натуралізм якнайяскравіше відображають провідні умонастрої доби. Хоча творчість Дж.Б. Шоу тяжіє більше до натуралістичного напрямку літератури, у деяких п'єсах також можна знайти ознаки естетизму. Центральною проблематикою творів цього письменника і драматурга є критика вад суспільства, що споріднює його зі спрямованістю творів Г.К. Честертонна. Зауважимо, що наступною спільною рисою для цих двох авторів виступає прийом парадоксу, який доволі часто застосовується ними у художніх творах та у публіцистиці. Однак, попри цю схожість, парадокси у творах Дж.Б. Шоу та Г.К. Честертонна мають власну специфіку, яку ми і розглянемо у цій статті.

Основний текст. Більшість дослідників звертають увагу на майстерність використання прийому парадоксу у п'єсах Дж.Б. Шоу. На думку Т.Ф. Еванса, драматург застосовує парадокс, щоб заявити про таке: якщо певна думка є правильною й логічною, то інша думка, яка мала б шокувати прихильників першої, є такою ж правильною, якщо її підкріпити аргументами [4, с. 308]. Дослідник також зазначає, що останній період творчості Дж.Б. Шоу, від «Святої Іоанни» до гостросоціальних та політичних п'єс 1930-х років, можна розглядати як парадоксальну репрезентацію літературного життя митця. Крім цього, Дж.Б. Шоу активно застосовував прийом парадоксу не тільки для вираження власних думок на письмі а й у побутовому спілкуванні [5, с. 254],

свідченням чого є анекдоти про його дотепи, описані його сучасниками та численні афоризми, які перейшли із його творів у загальний вжиток. Наприклад, «*Paradoxes are the only truths*» («Парадокси – ось єдина правда», із п'єси «Нерівний шлюб»), «*Those who can, do; those who can't, teach*» («Хто вміє, той робить; хто не вміє, той вчить»), із п'єси «Людина й надлюдина»).

Виправдане використання прийому художнього парадоксу має кульмінація п'єси «Кандіда», в якій головна героїня має обрати між двома: своїм чоловіком, спокійним та впевненим у собі проповідником, й молодим, занадто емоційним поетом. Жінка обирає слабшого з двох, аргументуючи свій вибір його силою. Парадоксальною тут є не тільки подібна аргументація, а й сам образ проповідника Морелла, його поведінка: він пропонує жінці свою силу, щоб її захистити, чесні наміри, щоб вона була у ньому впевнена, працьовитість для запуску добробуту, свій авторитет та посаду для того, щоб вона почувала себе гідною. При чому, зі слів Кандіди, таким, яким він є – хазяїном у домі, успішною та шанованою людиною – зробила його саме вона, виконуючи роль його матері, сестер, дружини та матері його дітей. До того ж, вона поводить себе з ним радше як із власною дитиною, ніж чоловіком. Так, парадоксальність зображення характеру проповідника зумовлює парадоксальну аргументацію вибору жінки.

Однак, слід зауважити, що цим не обмежується використання парадоксу у даному творі. Наприклад, для змалювання нестабільного емоційного стану молодого поета автор вкладає в його уста таке твердження: «*I've been so miserable all the evening, because I was doing right. Now I'm doing wrong; and I'm happy*» [9] («Увесь вечір я почувався таким нещасним, тому що я поведився як слід. Тепер же я не веду себе як слід, і тому відчуваюся щасливим»). Крім цього, сама Кандіда час від часу висловлюється парадоксами, як, наприклад: «*How conventional all you unconventional people are!*» [10] («Які ж ви всі тривіальні, нетривіальні люди!»).

Зауважимо, що деякі п'єси Дж.Б. Шоу мають антиімперіалістські та антиімперіалістичні настрої. Такою є, зокрема, «Людина долі», у якій драматург змалював постать Наполеона на початку його кар'єри воєначальника. У цьому творі автор застосовує прийом парадоксу для того, щоб позбутися упередженості та закоснілих поглядів на політику імперії. У розмові з Джузеппе, власником постійного двору, Наполеон розмірковує про складнощі управління імперією: «... *govern for all; fight for all; be everybody's servant under cover of being everybody's master*» [11] («прав усіма; бийся за всіх; прислужувай усім, прикриваючись тим, що правиш усіма»). Наприкінці п'єси автор нещадно критикує імперіалізм англійців устами Наполеона, звертаючи увагу на їх вроджену здатність бути володарями світу: «*As the great champion of freedom and national independence, he [an Englishman] conquers and annexes half the world, and calls it Colonization*» [11] («Як видатний поборник свободи та національної незалежності, він (англійець) завойовує та привласнює собі половину світу й називає це колонізацією»). Так, застосовуючи прийом парадоксу, викривається абсурдність світу, де можливе існування подібних думок, одна з яких постулюється як істина згідно політики тогочасного уряду, а

інша – фактична істина, з огляду на те, до чого така політика призводить.

Крім антиімперіалістичної критики, автор викриває темну сторону моралі сучасного йому суспільства: «*Everybody worships truth, purity, unselfishness <...> because they have no experience of them*» [11] («*Кожен сповідує чесність, непорочність, безкорисливість ... тому що не має про це все жодного уявлення*»). Лицемірство представників середнього класу, характерне для вікторіанської доби, беззаперечно, викликало у драматурга відразу, тому він привертає увагу читача до цієї проблеми майже не в кожному своєму творі засобами парадоксу, іронії та сарказму. Автор також не оминає можливості покепкувати з характерних для англійців рис. Наприклад, коли Наполеон стверджує, що його армію може побити тільки армія англійців під командуванням ірландського генерала, Дж.Б. Шоу натякає на те, що розум англійця здатен лише виконувати накази, в той час як ірландець достатньо розумний, щоб їх давати. Ідея існування такої армії є парадоксальною, враховуючи стереотипні відношення між представниками цих національностей, які досить напружені. До того ж, п'єсі властиві короткі афористичні висловлювання, як, наприклад: «*The truth is the one thing nobody will believe*» [11] («*Правда – єдине, у що ніхто не повірить*»), характерні для авторського стилю драматурга.

Слід зазначити, що основоположну роль у композиції багатьох творів Дж.Б. Шоу відіграє прийом парадоксу. Подібне парадоксальне мислення автора зумовлене відсутністю способу сформулювати висновки, які б не суперечили одне одному, і в той же час викрили складнощі сучасного життя та неадекватність загальноприйнятої мудрості. Таким чином, розповсюджене вживання парадоксальних тверджень у п'єсах Дж.Б. Шоу має на меті не тільки шокувати читача, змушуючи його переосмислити «мораль середнього класу», про яку у «Пігмаліоні» говорить Альфред Дулітл, а й за допомогою сполучення із іронією та, подекуди пародією, стати засобом грайливої деконструкції такої моралі.

При дослідженні творчості Дж.Б. Шоу Г.К. Честертон звертає увагу на те, що парадокс може функціонувати у тексті не тільки як риторичний прийом, а й констатація думки, що суперечить існуючій. На думку дослідника, щоразу як Шоу протистоїть загальноприйнятій думці, він виголошує те, що люди називають парадоксом. Але ж подібні нападки на те, що видається нормальним, не завжди є парадоксами. В одній із статей у Дейлі Ньюз за 1911 рік Г.К. Честертон зауважує: «щоразу, коли критичні зауваження називатимуть «пустими парадоксами», спитайте про те, що ж таке «докса», наскільки довго вона перебуває в загальному ужитку, скільки націй або ж протягом скількох століть у неї вірять, наскільки часто вчені мужі зверталися до «докси», щоб підтримати власні теорії. Переслідуйте «доксу», набридайте їй, загалом, спитайте «доксу», чи є вона ортодоксальною» [6, с. 87] (під терміном «докса» розуміється загальноприйнята в суспільстві думка про те чи інше явище). До того ж, окремі суперечливі висловлювання Шоу здаються такими лише при поверхневому аналізі, не звертаючи увагу на семантичне багатство мови. Таким чином, роль парадоксу зводиться до того, щоб відкрити шлях до сприйняття

певної прихованої істини [7, с. 188]. Хоча Г.К. Честертон відверто критикував творчість Дж.Б. Шоу загалом та його парадокси зокрема, його власні парадоксальні висловлювання дуже схожі на дотепні протиріччя Дж.Б. Шоу.

Наприклад, у «Парадоксах містера Понда» Г.К. Честертон знаходимо такі твердження: «*I did know two men who came to agree so completely that one of them naturally murdered the other*» [2, с. 44] («Я знав двох чоловіків, котрі якось абсолютно у всьому погодились, тому слід було очікувати, що один вбив іншого»); «*Responsible people naturally love to be irresponsible*» [2, с. 46] («Відповідальні люди, природно, люблять бути безвідповідальними»); «*...the definition of a good hostess to make two people talk when they hate it, and part them when they are beginning to like it*» [2, с. 48] («ознакою доброї господині дому є здатність змушувати людей спілкуватись між собою, коли вони цього не хочуть, та переривати їх, щойно вони почали отримувати від цього насолоду»). Подібні твердження реалізуються у межах одного речення, рідше двох і, загалом, будуються за допомогою антитези чи використання антонімів. Такі парадокси не відкривають фундаментальної істини, а лише висміюють типові для цивілізованого суспільства ситуації.

Крім цього, у творчості Г.К. Честертон знаходимо інший тип парадоксальних висловлювань – метафізичний або доктринний парадокс, який, на думку дослідників [3, с. 155; 8, с. 43], є більш вагомим за риторичний парадокс. Цінність метафізичного парадоксу більше у його спрямованості дати визначення елементам об'єктивної дійсності, ніж у простому застосуванні набору стилістичних засобів для надання письму ефектності. Показовим є використання такого парадоксу у апології християнства «Ортодоксії», у якій автор показує як дві, здавалося б, несумісні реальності можуть співіснувати, певним чином сходячись у компромісі. Застосування Г.К. Честертоном метафізичного парадоксу викликане по-перше, основною доктриною християнства, яка поєднує у собі процеси креації, гріхопадіння й спокути, та по-друге, усвідомленням того, що єдиний спосіб вижити людині у цьому світі – бути нестримно оптимістичним і песимістичним водночас. Оптимістичність тлумачиться автором як шалена вірність світові, а песимістичність розуміється як турбота про зцілення та його трансформацію [9, с. 94-95]. На основі такого метафізичного парадоксу як «все створено з нічого» письменник досліджує взаємозв'язки між поняттями буття й небуття й робить висновок: «*Whatever I am, I am not myself*» [1] («Ким би я не був, я не є собою»). Автор провадить, що створення людства завжди перебувало десь між буттям й небуттям, але навіть враховуючи справжність існування, воно сприймається як щось аномальне. Так аномальне перетворюється на норму. І те, що ми повністю ніколи й не розуміли, стає не тільки кращим за нас, але й більш природним за нас самих [там само]. Автор доходить висновку, що тільки надприродне може вартувати й оберігати природне, тим самим стверджуючи домінування божественного над людським. Крім цього, Г.К. Честертон зауважує, що звичайна (нормальна) людина завжди турбується більше про істину, ніж про послідовність, і якщо вона зустрічає суперечливі істини, вона сприймає обидві разом із суперечністю. Убачаючи силу здорової людини в рівновазі явних протиріч, письменник

насичує цей філософсько-теологічний твір бінарними опозиціями, такими як розум–безум, ідеалізм–матеріалізм, віра–філософія, любов–ненависть тощо, змушуючи протилежності зійтися в аргументованому компромісі.

Висновки. У статті було розглянуто специфіку використання прийому художнього парадоксу у творчості британських письменників Дж.Б. Шоу та Г.К. Честертон. У ході дослідження було виявлено певні спільні риси, які полягають, по-перше, в побудові парадоксальних висловлювань, яка часто має структуру антитези, і, по-друге, спрямованості на викриття суспільних недоліків. Специфічним для творчості Дж.Б. Шоу є використання риторичного типу парадоксу для критики пороків представників середнього та вищого класів суспільства, а також для надання своїм творам особливої ефектності, заради естетично досконалої сторони висловлювань. На противагу, у творчості Г.К. Честертон знаходимо переважно доктринний тип парадоксу, який порушує проблеми не тільки сучасного письменникові суспільства, а й загальнолюдські. Автор застосовує прийом парадоксу для того, щоб показати, яким чином співіснують несумісні реальності та наголошує на необхідності прийняти істинність життєвих протиріч та звести їх до певного компромісу.

Література:

1. Chesterton G.K. Orthodoxy [Electronic resource] / G.K. Chesterton. – Available from : <http://www.gutenberg.org/cache/epub/130/pg130-images.html> (2018, 26 Nov.)
2. Chesterton G.K. The Paradoxes of Mr Pond / G.K. Chesterton. – House of Stratus, 2008. – 166 p.
3. Denis Y. G.K. Chesterton: paradoxe et catholicisme / Y. Denis. – Belles Lettres, 1978. – 479 p.
4. Evans T.F. G.B. Shaw: the Critical Heritage . – London : Routledge, 1976. – 422 p.
5. Evans T.F. The later Shaw // The Cambridge Companion to George Bernard Shaw / ed. by Ch. Innes. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – P. 240–258.
6. Ffinch M. G.K. Chesterton / M. Ffinch. – Harper & Row, 1987. – 369 p.
7. Furlong W.B. GBS / GKC: Shaw and Chesterton, the metaphysical jesters / W.B. Furlong. – Pennsylvania State University Press, 1970. – 206 p.
8. Kenner H. Paradox in Chesterton / H. Kenner. – Sheed & Ward, 1947. – 156 p.
9. Nichols A. G.K. Chesterton, Theologian / A. Nichols. – Sophia Institute Press, 2009. – 240 p.
10. Shaw G.B. Candida [Electronic resource] / G.B. Shaw. – Available from : <https://www.gutenberg.org/files/4023/4023-h/4023-h.htm> (2018, 24 Nov.)
11. Shaw G.B. Man of Destiny [Electronic resource] / G.B. Shaw. – Available from : <https://www.gutenberg.org/files/4023/4023-h/4024-h.htm> (2018, 28 Nov.)

References:

1. Chesterton, G.K. *Orthodoxy*. Available at

<http://www.gutenberg.org/cache/epub/130/pg130-images.html> (Accessed 26 November 2018)

2. Chesterton, G.K. (2008) *The Paradoxes of Mr Pond*. House of Stratus.
3. Denis, Y. (1978) *G.K. Chesterton: paradoxe et catholicisme*. Belles Lettres.
4. Evans, T.F. (ed.) (1976) *G.B. Shaw: the Critical Heritage*. London: Routledge.
5. Evans, T.F. (1998) 'The later Shaw', in Innes, Ch. (ed.) *The Cambridge Companion to George Bernard Shaw*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 240–258.
6. Ffinch, M. (1987) *G.K. Chesterton*. Harper & Row.
7. Furlong, W.B. (1970) *GBS / GKC: Shaw and Chesterton, the metaphysical jesters*. Pennsylvania State University Press.
8. Kenner, H. (1947) *Paradox in Chesterton*. Sheed & Ward.
9. Nichols, A. (2009) *G.K. Chesterton, Theologian*. Sophia Institute Press.
10. Shaw, G.B. *Candida*. Available at <https://www.gutenberg.org/files/4023/4023-h/4023-h.htm> (Accessed 24 November 2018)
11. Shaw, G.B. *Man of Destiny*. Available at <https://www.gutenberg.org/files/4023/4023-h/4024-h.htm> (Accessed 28 November 2018)

Abstract. *The article examines the peculiarities of paradox implementation in British literature. The beginning of the 20th century is characterized by critical response of many artists towards the crisis of Victorian outlook and morality, which was realized through the usage of paradoxical device to disclose social vices and criticize the way they lived and perceived the world. The works by G.B. Shaw and G.K. Chesterton are taken into consideration because both of them utilize paradox for exposing drawbacks of the Victorian society. Although the general idea is the same and the structure of paradoxical utterances is more or less similar (it is based on antithesis), other aspects differ much. G.B. Shaw's rhetorical paradoxes disclose social vice in a direct manner adding aesthetics to trivialities. Paradoxical devices in the works by G.K. Chesterton are aimed at the whole mankind and Victorians as a part of it. Metaphysical paradox in his literary works and essays tackles mostly philosophical and theological issues and attempts to reach compromise between irreconcilable contradictions.*

Key words: *paradox, doxa, antithesis, rhetorical paradox, metaphysical paradox, Victorian age*

Науковий керівник: д.ф.н., проф. Киченко О.С.
 Стаття надіслана: 08.12.2018 р.
 © Кабіна Ю.Г.